הַגָּדָה שֶׁלַּפֶּסַח לְפִי מִשְׁנָה תּוֹרָה[1]

מוזג כוס ראשון ומקדש עליו (הלכות שבת כט,יח-יט; הלכות חמץ ומצה ח,א).

"ארבע כוסות האלו צריך למזוג אותן, כדי שתהיה שתיה ערבה, הכל לפי היין, ולפי דעת השותה. ולא יפחות בארבעתן, מרביעית יין

חי[2] שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות, ולא יצא ידי חירות...ואם שתה מכל כוס מהן רובו, יצא. (הלכות חמץ ומצה ז,יא).

כוס ישועות אשא, ובשם יהוה אקרא: הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו:

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֹעִי לֹא אֶחְסָר: בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנֻחוֹת יְנַהֲלֵנִי: נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב יַנְחֵנִי בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ: גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא רָע כִּי אַתָּה עִמָּדִי שִׁבְטְךָ וּמִשְׁעַנְתֶּךָ הֵמָּה יְנַחֲמֻנִי: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צֹרְרָי דִּשַּׁנְתָּ בַשֶּׁמֶן רֹאשִׁי כוֹסִי רְוָיָה: אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי וְשַׁבְתִּי בְּבֵית יְהוָה לְאֹרֶךְ יָמִים: ואם חל בשבת מוסיפין: וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

ואומר: **סברי מרנן** והנמצאים שם עונים: **לחיי**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ מִכָּל עָם, וְרוֹמְמָנוּ מִכָּל לָשׁוֹן, בְּחַר בָּנוּ וַיְגַדְּלֵנוּ, רָצָה בָּנוּ וַיְפָאֲרֵנוּ; וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ [בְּאַהֲבָה], בשבת: שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה, מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן, בשבת: אֶת יוֹם הַמְּנוּחַ הַזֶּה, אֶת יוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, אֶת יוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, זְמַן חֵרוּתֵנוּ, בְּאַהֲבָה, זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרָיִם: כִּי בָנוּ בָחַרְתָּ וְאוֹתָנוּ קִדַּשְׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, וּמוֹעֲדֵי קָדְשְׁךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשָׂשׂוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ בשבת: **הַשַּׁבָּת וְ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.**

במוצאי שבת, מברך על הנר ומבדיל (הלכות שבת כט כב,בח):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ.

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לַחוֹל, וּבֵין אוֹר לַחֹשֶׁךְ, וּבֵין יִשְׂרָאֵל לַגּוֹיִם, וּבֵין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה ובין קדושת שבת לקדושת יום הבדלת, ויום השביעי הגדול והקדוש – משששת ימים קדשת והבדלת את עמך ישראל בקדושתך. **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמַּבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְקֹדֶשׁ.**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה.

ומסב על צד שמאל ושותה את כל הכוס (הלכות חמץ ומצה ז,ט-י); אם שתה רוב הכוס המחזיק שיעור רביעית, יצא (הלכות חמץ ומצה ז,יא).

ואחר הכוס הראשון, מברך "על נטילת ידים" ונוטל ידיו כמו לפני סעודה (הלכות ברכות ו,ב; הלכות חמץ ומצה ח,א):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם.

ומביאים שולחן ערוך[3] ועליו מרור וירק אחר ומצה וחרוסת ושני מיני בשר, אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה. ומתחיל ומברך על הירק האחר (הלכות חמץ ומצה ח,א-ב):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה.

ומטבל אותו בחרוסת ואוכל כזית[4]. .

---

[1] נוסח הרמב"ם הוא הבסיס להגדה זו. בכל מקום שישנה תוספת שאינה מופיעה בהרמב"ם, היא תופיע באותיות מוקטנות וללא ניקוד (רק פסוקים מהתנ"ך ינוקדו). כן צורפו ביאורי הלכות ומנהגי תימן מאת מו"ר הגר"י קאפח זצ"ל.

[2] הגדרת יין חי: "אין מקדשין אלא על יין הראוי להתנסך על גבי המזבח". ויין זה אסור שיהא מבושל (מפוסטר בחום שלמעלה מחום שיד סולדת בו, בערך כ-45 מעלות) או ממותק (ע"י מיני מתיקה כגון סוכר, דבש וכו') או שנשתנה טעמו מחום השמש. יין כזה דינו כלפתן שמלפתין בו את הפת, וברכתו "שהכל נהיה בדברו" ופסול לקידוש. (ראה הלכות ברכות ח,ב אות ה, שבת כט,יד אות לח-מ, ערובין א,י אות יח, ובאיסורי מזבח ו,ח אות ח).

[3] "דברי רבנו כאן ברורים שמביאין השולחן לאחר הקידוש והנטילה...ודברים הללו תלויים במנהגים שאינם מעלים ולא מורידים לדינא...וכבר תיארתי את מנהגינו בהקדמתי לאגדתא דפסחא: (עמ' 14, "שמים על השולחן מסביב תחלה שכבה של צנון...על הצנון שמים שכבה של נץ החלב (בקדנוס) וכרפס...עתה נוצר באמצע השולחן משקע...ומסביב זר ירק, עוטפים שלשה או ארבעה ככרות לחם מצה שמורה במטפחת נאה, ומניחים אותה מלמעלה לפני ראש המשפחה. באמצע על טהרו של השולחן נותנים...קעריות חרוסת...עוד קערית ובה שתי חתיכות בשר. אחד צלי זכר לפסח, ואחד מבושל זכר לחגיגה (אין מקפידים לקחת דוקא בשר זרוע), כן שמים בקערית הבשר גם ביצה מבושלת, ויש נוהגים להניח כמה ביצים בקערה לבדן, ומכסים את השולחן במפה נאה, על פי רוב מיוחדת מפה זו רק לפסח").

[4] ולא נהגו לברך ברכה אחרונה אחר היין או אחר המרור, וכמ"ש מארי (הלכות חמץ ומצה ח,ב אות ד) "...ומנהגינו שלוקחים כזית ומטבלים בחרוסת ואין מברכים אחריו וכפשט דברי רבנו..." עי"ש. וכן בהלכות

ואחר כך עוקרים את השולחן[5] מלפני קורא ההגדה לבדו, ומוזגים כוס שני.

נוסח ההגדה שנהגו בה ישראל בזמן הגלות, כך הוא (סוף הלכות חמץ ומצה): מתחיל על הכוס השני ואומר:

בִּבְהִילוּ יָצָאנוּ מִמִּצְרַיִם. הַא לַחְמָא עַנְיָא, דַּאֲכַלוּ אֲבָהָתַנָא דִּנְפַקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם. כָּל דִּכְפִין, יֵיתֵי וְיֵיכוּל; וְכָל דִּצְרִיךְ לְפַסַּח, יֵיתֵי וִיפַסַּח. שַׁתָּא הָכָא, לַשָּׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל; שַׁתָּא הָדָא עַבְדֵי, לְשַׁתָּא דְּאָתְיָא בְּנֵי חוֹרֵי.

וכאן הבן שואל "מה נשתנה הלילה הזה" אין לו בן, אשתו שואלתו; אין לו אישה, שואלים זה את זה, ואפילו היו כולם חכמים; היה לבד, שואל לעצמו (הלכות חמץ ומצה ז,ג; ח,ב-ג):

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה, מִכָּל הַלֵּילוֹת? שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת, אֵין אָנוּ מְטַבְּלִין אֲפִלּוּ פַּעַם אַחַת; וְהַלַּיְלָה הַזֶּה, שְׁתֵּי פְעָמִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת, אָנוּ אוֹכְלִים חָמֵץ וּמַצָּה; וְהַלַּיְלָה הַזֶּה, כֻּלּוֹ מַצָּה. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת, אָנוּ אוֹכְלִים שְׁאָר יְרָקוֹת; וְהַלַּיְלָה הַזֶּה, מְרוֹרִים. שֶׁבְּכָל הַלֵּילוֹת, אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבִין וּבֵין מְסֻבִּין; וְהַלַּיְלָה הַזֶּה, כֻּלָּנוּ מְסֻבִּין.

נהגו להעמיד ילד שיאמר פיסקא זו בלשון ערבי, שהיא קצור כל ההגדה

מא כ׳בר ה׳דה אללילה מן גמיע אלליאלי, כ׳רגו גדודנא ואבאיינא מן מצר בית אלעבודייה. מא כאנו יפעלו, כאנו יכ׳לטו אלתבן פי אללבן, ואללבן פי אלתבן. למן, לפרעה אלרשע אלגמור, אלד׳י ראסה סאע אלצמעור ופֻמה סאע מנק אלתנור. ואורד אללה עלי׳ אלמצריון. אלדם, ואלצ׳פארדע, אלקֻמל, ואלקֻמל, ואלוחוש, ואלפנא, ואלגרב, ואלברד, ואלגראד, ואלצ׳לאם, ומות אלאבכר. חתא עגוז בגוז, עליהא אלף לענה תגוז. כאן מעאהא מעבוד מן עגנה. דכ׳ל אלכלב אכלהא. וצרכ׳ת תלך אללילה, וכאן צראך׳ עצ׳ים במצר, לקיים מה שנאמר: כי אין בית אשר אין שם מת, וג׳רקו אלמצריון פי בַּחר אלקלזם, וכרג׳ו בני אסראיל מן וסטה. וכ׳לצהֻם אללה, ביד שדידה, ודׄראע ממדודה, ואחכאם עצ׳ימה, ואיאת ובראהין, עלי׳ ידי משה רבינו עליו השלום, והדא אלגואב[6].

וצריך להתחיל בגנות ולסיים בשבח. כיצד? מתחיל ומספר שבתחילה היו אבותינו בימי תרח ומלפניו כופרים וטועים אחרי ההבל ורודפים עבודה זרה; ומסיים בדת האמת שקירבנו הקדוש ברוך הוא לה, והבדילנו מן התועים, וקירבנו לייחודו. וכן מתחיל ומודיע שעבדים היינו לפרעה במצריים, וכל הרעה שגמלונו (הלכות חמץ ומצה ז,ו):

עֲבָדִים הָיִינוּ, לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם; וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם, בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה. וְאִלּוּ לֹא הוֹצִיא [גָּאַל] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, עֲדַיִן אָנוּ וּבָנֵינוּ וּבְנֵי בָנֵינוּ מְשֻׁעְבָּדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם. וַאֲפִלּוּ כֻּלָּנוּ חֲכָמִים, כֻּלָּנוּ נְבוֹנִים, כֻּלָּנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם; וְכָל הַמַּאֲרִיךְ בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

מַעֲשֶׂה בְּרִבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרִבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרִבִּי עֲקִיבָה וְרִבִּי טַרְפוֹן, שֶׁהָיוּ מְסֻבִּין בִּבְנֵי בְרָק; וְהָיוּ מְסַפְּרִין בִּיצִיאַת מִצְרַיִם כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָּאוּ תַּלְמִידֵיהֶן וְאָמְרוּ לָהֶן, רִבּוֹתֵינוּ, הִגִּיעַ זְמָן קִרְיַת שְׁמַע שֶׁלְּשַׁחֲרִית.

אָמַר לָהֶם רִבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, הֲרֵי אֲנִי כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה, וְלֹא זָכִיתִי שֶׁתֵּאָמֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּלֵּילוֹת, עַד שֶׁדְּרָשָׁהּ בֶּן זוֹמָא: שֶׁנֶּאֱמָר "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (דברים טז,ג) "יְמֵי חַיֶּיךָ", הַיָּמִים; "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", הַלֵּילוֹת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים "יְמֵי חַיֶּיךָ", הָעוֹלָם הַזֶּה; "כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ", לְהָבִיא אֶת יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ.

בָּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, בָּרוּךְ הוּא. כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים דִּבְּרָה תוֹרָה אֶחָד חָכָם, וְאֶחָד רָשָׁע, וְאֶחָד תָּם, וְאֶחָד שֶׁאֵינוּ יוֹדֵעַ לִשְׁאַל.

חָכָם, מַה הוּא אוֹמֵר "מָה הָעֵדֹת, וְהַחֻקִּים

ברכות (ד,יב אות כג) בעניין דברים הבאים בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה שטעונין ברכה לפניהם ואין טעונין ברכה לאחריהן, מפני שברכת המזון פוטרתן.

[5] שוב פורשים מפה על השלחן (מארי, שם).

[6] תרגום: מה ענין הלילה הזה מכל הלילות, (שבו) יצאו זקינינו ואבותינו ממצרים מבית עבדים, ומה היו עושים (שם), היו מערבבים את התבן בלבנים והלבנים בתבן, למי, לפרעה הרשע הגמור, אשר ראשו כמפלצת ופיו דומה לעין של תנור, והביא ה׳ על המצרים הדם והצפרדע והכנים והפרעושים וחיות הטרף והדבר והשחין והארבה והברד והחושך ומכת הבכורות, עד שאפילו זקנה צמוקה תקולל באלף קללות, היה לה נעבד עשוי מבצק, נכנס כלב ואכלו, ותצעק צעקה גדולה באותו הלילה, והיתה צעקה גדולה במצרים לקיים מה שנאמר כי אין בית אשר אין שם מת. וטובעו המצרים בים סוף, ובני ישראל יצאו מתוכו, והצילם ה״ ביד חזקה ובזרוע נטויה ומשפטים גדולים ואותות ומופתים על ידי משה רבנו עליו השלום, וזוהי התשובה.

וְהַמִּשְׁפָּטִים, אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אֶתְכֶם?" (דברים ו,כ). אַף אַתָּה אֱמוֹר לוֹ כְּהִלְכַּת הַפֶּסַח, אֵין מַפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן.

רָשָׁע, מַה הוּא אוֹמֵר "מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת, לָכֶם?" (שמות יב,כו). "לָכֶם", וְלֹא לוֹ. וּלְפִי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל וְכָפַר בָּעִקָּר, אַף אַתָּה הַקְהֵה אֶת שִׁנָּיו וֶאֱמוֹר לוֹ: "בַּעֲבוּר זֶה, עָשָׂה יְהוָה לִי, בְּצֵאתִי, מִמִּצְרָיִם" (שמות יג,ח) "לִי", וְלֹא לוֹ; וְאִלּוּ הָיָה שָׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

תָּם, מַה הוּא אוֹמֵר "מַה זֹּאת?" (שמות יג,יד). "וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם, מִבֵּית עֲבָדִים" (שם).

וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאַל, אַתְּ פְּתַח לוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ, בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: בַּעֲבוּר זֶה, עָשָׂה יְהוָה לִי, בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג,ח). "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ", יָכוֹל מֵרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ תִּלְמוֹד לוֹמַר "בַּיּוֹם הַהוּא". אִי בַּיּוֹם הַהוּא, יָכוֹל מִבְּעוֹד יוֹם תִּלְמוֹד לוֹמַר "בַּעֲבוּר זֶה", לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁיֵּשׁ מַצָּה וּמָרוֹר מֻנָּחִים לְפָנֶיךָ.

מִתְּחִלָּה, עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ; וְעַכְשָׁיו, קֵרְבָנוּ הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא לַעֲבוֹדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם, כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֵבֶר הַנָּהָר יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וַאֲבִי נָחוֹר; וַיַּעַבְדוּ, אֱלֹהִים אֲחֵרִים. וָאֶקַּח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם, מֵעֵבֶר הַנָּהָר, וָאוֹלֵךְ אֹתוֹ, בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן; וָאַרְבֶּה, אֶת זַרְעוֹ, וָאֶתֵּן לוֹ, אֶת יִצְחָק. וָאֶתֵּן לְיִצְחָק, אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו; וָאֶתֵּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שֵׂעִיר, לָרֶשֶׁת אוֹתוֹ, וְיַעֲקֹב וּבָנָיו, יָרְדוּ מִצְרָיִם"[7] (יהושע כד,ב-ד).

בָּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, בָּרוּךְ הוּא: שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַשֵּׁב אֶת הַקֵּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם, וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת, שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ, דָּן אָנֹכִי; וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ, בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל" (בראשית טו,יג-יד).

הִיא שֶׁעָמְדָה לַאֲבוֹתֵינוּ, וְלָנוּ שֶׁלֹּא אֶחָד בִּלְבָד עָמַד עָלֵינוּ, אֶלָּא בְּכָל דּוֹר וָדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ; וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַצִּילֵנוּ מִיָּדָם.

ומסיים בניסים ובנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו, והוא שידרוש "ארמי אובד אבי" עד שיגמור כל הפרשה; וכל המוסיף ומאריך בדרש פרשה זו, הרי זה משובח (הלכות חמץ ומצה ז,ו; ח,ג; והשווה הלכות ביכורים ג,ו נראה כי הכוונה לדברים פרק כו מ"ארמי אובד" בפסוק ה עד "אשר נתת לי יהוה" בפסוק י, ולא רק עד סוף פסוק ח כנהוג)[8]:

צֵא וּלְמַד, מַה בִּקֵּשׁ לָבָן הָאֲרַמִּי לַעֲשׂוֹת לְיַעֲקֹב אָבִינוּ שֶׁפַּרְעֹה הָרָשָׁע, לֹא גָּזַר אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים; וְלָבָן בִּקֵּשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם" (דברים כו,ה). מְלַמֵּד שֶׁלֹּא יָרַד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לָגוּר שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאמְרוּ אֶל פַּרְעֹה, לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ, כִּי אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ, כִּי כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן; וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עֲבָדֶיךָ, בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן" (בראשית מז,ד).

בִּמְתֵי מְעָט כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ, יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה; וְעַתָּה, שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם, לָרֹב" (דברים י,כב).

---

[7] הכי איתא בקרא, אך בכל כת"י, גם באגדות נוסח תימן: מִצְרָיְמָה.

[8] **ה** אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי, וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה, וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט; וַיְהִי-שָׁם, לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב. **ו** וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים, וַיְעַנּוּנוּ; וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ, עֲבֹדָה קָשָׁה. **ז** וַנִּצְעַק, אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ; וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קֹלֵנוּ, וַיַּרְא אֶת-עָנְיֵנוּ וְאֶת-עֲמָלֵנוּ וְאֶת-לַחֲצֵנוּ. **ח** וַיּוֹצִאֵנוּ יְהוָה, מִמִּצְרַיִם, בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה, וּבְמֹרָא גָּדֹל וּבְאֹתוֹת, וּבְמֹפְתִים **ט** וַיְבִאֵנוּ, אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה; וַיִּתֶּן-לָנוּ אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ. **י** וְעַתָּה, הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת-רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-נָתַתָּה לִּי, יְהוָה.

וַיְהִי שָׁם לְגוֹי מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצֻיָּנִין שָׁם. גָּדוֹל וְעָצוּם[9] כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד; וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ, אֹתָם" (שמות א,ז).

וָרָב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "רְבָבָה, כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ, וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי, וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים: שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ, וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה" (יחזקאל טז,ז).

וַיָּרֵעוּ אוֹתָנוּ הַמִּצְרִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הָבָה נִתְחַכְּמָה, לוֹ: פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שֹׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ" (שמות א,י).

וַיְעַנּוּנוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם; וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת, לְפַרְעֹה אֶת פִּתֹם, וְאֶת רַעַמְסֵס" (שמות א,יא).

וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּפָרֶךְ" (שמות א,יג).

וַנִּצְעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה, וַיִּזְעָקוּ; וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים, מִן הָעֲבֹדָה" (שמות ב,כג).

וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קֹלֵנוּ כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים, אֶת נַאֲקָתָם; וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ, אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב" (שמות ב,כד).

וַיַּרְא אֶת עָנְיֵנוּ זוֹ פְּרִישׁוּת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּרְא אֱלֹהִים, אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיֵּדַע, אֱלֹהִים" (שמות ב,כה).

וְאֶת עֲמָלֵנוּ אֵלּוּ הַבָּנִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד, הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ, וְכָל הַבַּת, תְּחַיּוּן" (שמות א,כב).

וְאֶת לַחֲצֵנוּ זֶה הַדַּחַק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְגַם רָאִיתִי, אֶת הַלַּחַץ, אֲשֶׁר מִצְרַיִם, לֹחֲצִים אֹתָם" (שמות ג,ט).

וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ, לֹא עַל יְדֵי שָׂרָף, לֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ: כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ מִצְרַיִם, בַּלַּיְלָה הַזֶּה, וְהִכֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה; וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה" (שמות יב,יב).

בְּיָד חֲזָקָה זֶה הַדֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "הִנֵּה יַד יְהוָה הוֹיָה, בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים, בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר, כָּבֵד מְאֹד" (שמות ט,ג).

וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, נְטוּיָה עַל יְרוּשָׁלִָם" (דברי הימים א כא,טז).

וּבְמֹרָא גָּדוֹל זֶה גִּלּוּי שְׁכִינָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אוֹ הֲנִסָּה אֱלֹהִים, לָבוֹא לָקַחַת לוֹ גוֹי מִקֶּרֶב גוֹי, בְּמַסֹּת בְּאֹתֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִלְחָמָה וּבְיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים: כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ" (דברים ד,לד).

וּבְאֹתוֹת זֶה הַמַּטֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶת הַמַּטֶּה הַזֶּה, תִּקַּח בְּיָדֶךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ, אֶת הָאֹתֹת" (שמות ד,יז).

וּבְמוֹפְתִים זֶה הַדָּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנָתַתִּי, מוֹפְתִים, בַּשָּׁמַיִם, וּבָאָרֶץ: דָּם וָאֵשׁ, וְתִימֹרוֹת

[9] כ"ה בכל הנוסחים. ובקרא "עָצֻם" בלא וי"ו.

עָשָׂן״ (יואל ג,ג).

דָּבָר אַחֵר: בְּיָד חֲזָקָה, שְׁתַּיִם; וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה, שְׁתַּיִם; וּבְמוֹרָא גָּדוֹל, שְׁתַּיִם; וּבְאֹתוֹת, שְׁתַּיִם; וּבְמֹפְתִים, שְׁתַּיִם. אֵלּוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת, שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם; וְאֵלּוּ הֵן: דָּם, צְפַרְדֵּעַ, כִּנִּים, עָרוֹב, דֶּבֶר, שְׁחִין, בָּרָד, אַרְבֶּה, חֹשֶׁךְ, מַכַּת בְּכוֹרוֹת.

רִבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סִימָן: דְּצַ״ךְ עֲדַ״שׁ בְּאַחַ״ב.

רִבִּי[10] יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, מְנַיִן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלָּקוּ הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, בְּמִצְרַיִם הוּא אוֹמֵר וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּים אֶל פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא (שמות ח טו) וְעַל הַיָּם הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם (שמות יד לא). כַּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבַּע, עֶשֶׂר מַכּוֹת. אֲמוֹר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת.

רִבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מְנַיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁלְּאַרְבַּע מַכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר, יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֶבְרָה, אַחַת. זַעַם, שְׁתַּיִם. צָרָה, שָׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים, אַרְבַּע[11]. אֲמוֹר מֵעַתָּה בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבָּעִים מַכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם מַכּוֹת.

רִבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, מְנַיִן שֶׁכָּל מַכָּה וּמַכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִים בְּמִצְרַיִם הָיְתָה שֶׁלַּחֲמֵשׁ מַכּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר, יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, אַחַת. עֶבְרָה, שְׁתַּיִם. זַעַם, שָׁלֹשׁ. צָרָה, אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים, חָמֵשׁ. אֲמוֹר מֵעַתָּה, בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמִשִּׁים מַכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים מַכּוֹת.

כַּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת [וּמכופלות]לְמָקוֹם בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ.

אִלּוּ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים וְלֹא עָשָׂה דִּין בֵּאלֹהֵיהֶם	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ עָשָׂה דִּין בֵּאלֹהֵיהֶם וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם	דַּיֵּנוּ

וּמְנַיִן שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרָיִם אִם עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּדָה זוּ שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָן. וְאִם עֲשָׂאוּהָ כִּמְצוּלָה זוּ שֶׁאֵין בָּהּ דָּגָה לְמָה מְחַבֵּב הַכָּתוּב אֶת בִּזַּת הַיָּם יוֹתֵר מִבִּזַּת מִצְרַיִם, אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה בַּבָּתִּים נִטְּלוּהוּ בְּמִצְרַיִם, וּמַה שֶּׁהָיָה בְּבָתֵּי סוּרָאוֹת נִטְּלוּהוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר כַּנְפֵי[12] יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וּ בִּזַּת מִצְרַיִם. וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ זוּ בִּזַּת הַיָּם. וַתַּרְבִּי[13] וַתִּגְדְּלִי זוּ בִּזַּת מִצְרַיִם. וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים זוּ בִּזַּת הַיָּם, תּוֹרִי[14] זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ זוּ בִּזַּת הַיָּם, עִם נְקֻדּוֹת הַכֶּסֶף זוּ בִּזַּת מִצְרַיִם.

אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה וְלֹא שִׁקַּע שׂוֹנְאֵינוּ בְּתוֹכוֹ	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ שִׁקַּע שׂוֹנְאֵינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל	דַּיֵּנוּ
אִלּוּ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא בָּנָה לָנוּ בֵּית הַבְּחִירָה	דַּיֵּנוּ

עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכוּפֶלֶת לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. עָשָׂה בָהֶם שְׁפָטִים. עָשָׂה דִּין בֵּאלֹהֵיהֶם. הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם. נָתַן לָנוּ אֶת מָמוֹנָם. קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בֶּחָרָבָה. שִׁקַּע שׂוֹנְאֵינוּ בְּתוֹכוֹ. סִפֵּק צָרְכֵּנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן. נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת. קֵרְבָנוּ לִפְנֵי הַר סִינַי. נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר בּוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ.

וּמחזיר את השולחן לפניו[15] ואומר (הלכות חמץ ומצה ז,ז-ח; ח,ד-ה):

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בַּפֶּסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ פֶּסַח, מַצָּה, וּמְרוֹרִים.

פֶּסַח שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִין בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שֶׁפָּסַח הַמָּקוֹם עַל בָּתֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה, אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל; וַיִּקֹּד הָעָם, וַיִּשְׁתַּחֲווּ" (שמות יב,כז).

ומגביה את המצה בידו ואומר:

---

[10] תוספת זו אינה מצויה בהרמב״ם.

[11] הפסוק השלם: **יְשַׁלַּח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים** (תהלים עח מט).

[12] הפסוק השלם: **אִם תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְתפָתָיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירַקְרַק חָרוּץ** (תהלים סח יד).

[13] הפסוק השלם: **רְבָבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה** (יחזקאל טז ז).

[14] הפסוק השלם: **תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף** (שיר השירים א יא).

[15] ומסירין המפה ואומרים.

מַצָּה זוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֵקָן שֶׁלַּאֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ, עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּגְאָלָם מִיָּד: שֶׁנֶּאֱמַר "וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם, עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ: כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם, וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ, וְגַם צֵדָה, לֹא עָשׂוּ לָהֶם" (שמות יב,לט).

ומגביה את המרור בידו ואומר:

מְרוֹרִים אֵלּוּ שֶׁאֲנַחְנוּ אוֹכְלִין, עַל שֵׁם מָה עַל שֵׁם שֶׁמֵּרְרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת, כָּל עֲבֹדָתָם, אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם, בְּפָרֶךְ" (שמות א,יד).

וּבְכָל דּוֹר וָדוֹר, חַיָּב אָדָם לַרְאוֹת16 עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא מִמִּצְרַיִם, שֶׁלֹּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבָד גָּאַל, אֵלָּא אַף אוֹתָנוּ גָּאַל שֶׁנֶּאֱמַר "וְאוֹתָנוּ, הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן, הָבִיא אֹתָנוּ, לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ" (דברים ו,כג).

לְפִיכָךְ אָנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְגַדֵּל וּלְהַדֵּר, וּלְנַצַּח וּלְבָרֵךְ לְמִי שֶׁעָשָׂה לָנוּ וְלַאֲבוֹתֵינוּ אֵת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלּוּ, וְהוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת, וּמִשִּׁעְבּוּד לִגְאֻלָּה, וּמִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה, וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל; וְנֹאמַר לְפָנָיו, הַלְלוּ יָהּ.[17]

פרק קיג: הַלְלוּיָהּ (1הַלְלוּיָה) הַלְלוּ עַבְדֵי יְהֹוָה (2הַלְלוּיָה). הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהֹוָה (3הַלְלוּיָה) : יְהִי שֵׁם יְהֹוָה מְבֹרָךְ, מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם (4הַלְלוּיָה): מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ, מְהֻלָּל שֵׁם יְהֹוָה (5הַלְלוּיָה) : רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהֹוָה (6הַלְלוּיָה) עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ (7הַלְלוּיָה) מִי כַּיהֹוָה אֱלֹהֵינוּ (8הַלְלוּיָה) הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת (9הַלְלוּיָה) הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת, בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ (10הַלְלוּיָה) מְקִימִי מֵעָפָר דָּל (11הַלְלוּיָה) מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן (12הַלְלוּיָה) : לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים (13הַלְלוּיָה) עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ (14הַלְלוּיָה): מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת (15הַלְלוּיָה) אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ (16הַלְלוּיָה):

פרק קיד: בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם (בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם) בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז (17הַלְלוּיָה): הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ (18הַלְלוּיָה) יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלֹתָיו(19הַלְלוּיָה) : הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (20הַלְלוּיָה) הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר (21הַלְלוּיָה) : הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים (22הַלְלוּיָה) גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן (23הַלְלוּיָה) : מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס (24הַלְלוּיָה) הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר (25הַלְלוּיָה): הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים, (26הַלְלוּיָה) גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן (27הַלְלוּיָה): מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ (28הַלְלוּיָה) מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב: (29הַלְלוּיָה) הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם (30הַלְלוּיָה) חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ

---

[16] בהלכה (חמץ ומצה ז,ח) כת״ר ״בכל דוד ודור חייב אדם להראות את עצמו״. ושם אות יח כתב מארי: ״משנה, פ״י הל׳ ה: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים. ע״כ. ובגמ׳ שם אמר רבא צריך שיאמר ואותנו הוציא משם. ע״כ. והשאר דברי רבנו, אלא שבמשנה גם בכתב יד רבנו עצמו כתוב ״לראות״ וכאן וגם בנוסח ההגדה כ״י תימן כתיב ״להראות״. ובכך למדנו רבנו היאך לקרוא את המשנה, שלמד ׳לראות׳ נקודה פתח ולא חירק. והכוונה שהתפעלותו עליצותו ושמחת לבו משיחרור נפשו ורוחו מן האלילות וספיחיה, ושחרור גופו מן ההתמכרות לעבדות לכל סוגיה, צריכים להיות בולטים וניבטים ולא רק בסתרי לבבו״.

[17] כת״ר (הלכות חנוכה ג) **יב** מנהג קריאת ההלל בימי חכמים הראשונים, כך היה: אחר שמברך הגדול שמקרא את ההלל, מתחיל ואומר הללויה, וכל העם עונין הללויה; וחוזר ואומר הללו עבדי ה׳, וכל העם עונין הללויה; וחוזר ואומר הללו את שם ה׳, וכל העם עונין הללויה; וחוזר ואומר יהי שם ה׳ מבורך מעתה ועד עולם, וכל העם עונין הללויה. וכן על כל דבר, עד שנמצאו עונין בכל ההלל, הללויה מאה ושלוש ועשרים פעמים. סימן להם, שנותיו של אהרון. **יג** וכן כשהקורא מגיע לראש כל פרק ופרק, הן חוזרין ואומרין מה שאמר. כיצד: כשהוא אומר בצאת ישראל ממצרים, כל העם חוזרין ואומרין בצאת ישראל ממצרים; והקורא אומר בית יעקב מעם לועז, וכל העם עונין הללויה; עד שיאמר אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני, וכל העם חוזרין ואומרין אהבתי כי ישמע ה׳ את קולי תחנוני. וכן כשיאמר הקורא הללו את ה׳ כל גויים, כל העם חוזרין ואומרין הללו את ה׳ כל גוים. **יד** הקורא אומר אנא ה׳ הושיעה נא, והן עונין אחריו אנא ה׳ הושיעה נא, אף על פי שאינו ראש פרק. הוא אומר אנא ה׳ הצליחה נא, והן עונין אנא ה׳ הצליחה נא; הוא אומר ברוך הבא, וכל העם אומרים בשם ה׳. ואם היה המקרא את ההלל קטן, או עבד, או אישה, עונה אחריהם מה שהן אומרין, מילה מילה בכל ההלל. **טו** זה הוא המנהג הראשון, ובו ראוי לילך; אבל בזמנים אלו, ראיתי בכל המקומות, מנהגות משונות בקריאתו ובעניית העם, ואין אחד מהם דומה לאחר״.עכ״ל.

ונוסח הקירוי כאן מובא לפי נוסח תימן הקרוב ביותר לסדר קריאת ההלל לפי הרמב״ם. וישנו הבדל אחד בחלוקת עניית ׳הללויה׳. שלרבנו מ״אודך כי עניתני״ ומטה עונים ׳הללויה׳.

מָיִם ([31]הַלְלוּיָה) **:**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְגָאַל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעָנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה לֶאֱכוֹל בּוֹ מַצָּה וּמְרוֹרִים. כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ וְשָׂשִׂים בַּעֲבוֹדָתָךְ, וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים שֶׁיַּגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבְּחָךְ לְרָצוֹן, וְנוֹדֶה לְךָ שִׁיר חָדָשׁ עַל גְּאֻלָּתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, גָּאַל יִשְׂרָאֵל[18].

ומברך (הלכות חמץ ומצה ח,ה):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְרִי הַגֶּפֶן.

ומסב על צד שמאל ושותה את כל הכוס (הלכות חמץ ומצה ז,ט-י); אם שתה רוב הכוס המחזיק שיעור רביעית, יצא (הלכות חמץ ומצה ז,יא).

מברך "על נטילת ידיים" ונוטל ידיו עוד פעם, שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה (הלכות ברכות ו,יח; הלכות חמץ ומצה ח,ו):[19]

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם.

לוקח שתי מצות וחולק אחת מהן (ויניח החצי לאפיקומן) ומניח הפרוסה על השלמה, ומברך על כיכר וחצי שלא כבשבת ובחגים אחרים משום שנאמר לחם עוני ודרכו של עני בפרוסה (הלכות חמץ ומצה ח,ו)[20]:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ.

וחוזר ומברך[21] (הלכות חמץ ומצה ח,ח):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מַצָּה.

ומטבל מצה בחרוסת ואוכל, וצריך לאכול כזית מצה בהסיבת שמאל (הלכות חמץ ומצה ז,ח).

ולוקח כזית מרור, וחוזר ומברך (הלכות חמץ ומצה ח,ח):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מָרוֹר.

ומטבל מרור בחרוסת ולא ישהה אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו (הלכות חמץ ומצה ז,ח; ז,יג; ח,ח) .ואוכל כזית, ואם הסב הרי זה משובח (הלכות חמץ ומצה ז,י); וחוזר וכורך מצה ומרור מטבל בחרוסת ואוכלם בלא ברכה, זכר למקדש (הלכות חמץ ומצה ח,ח). ואחר כך נמשך בסעודה, ואוכל כל מה שהוא רוצה לאכול ושותה כל מה שהוא רוצה לשתות; ובאחרונה אוכל כזית מצה, ואינו טועם אחריה מאכל אחר כלל חוץ מן המים (הלכות חמץ ומצה ח,ט-י).
ואחר כך נוטל ידיו ללא ברכה (מים אחרונים), ומוזג כוס שלישי ומברך ברכת המזון עליו (הלכות חמץ ומצה ח,י).
שלושה או יותר שסעדו כאחד חייבים לברך ברכת הזימון קודם ברכת המזון (הלכות ברכות ה,ב-ד). אם הם פחות מעשרה, פותח אחד מהם:
המברך אומר: **רבותי ברכו** [יש נוהגים לומר **ברכו יא אסיאדי**] והנמצאים שם עונים: **ברך**

נְבָרֵךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ! והנמצאים שם עונים: **בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ!**

והפותח חוזר ואומר: **בָּרוּךְ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ!**

ואם הם עשרה ומעלה, אחד פותח: **נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ!**

והנמצאים שם עונים:**בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ!**

והפותח חוזר ואומר: **בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁאָכַלְנוּ מִשֶּׁלּוֹ, וּבְטוּבוֹ חָיִינוּ!**

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזָּן אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּטוֹב בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. וְטוּבוֹ הַגָּדוֹל לֹא חָסַר לָנוּ וְאַל יֶחְסַר לָנוּ לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הוּא זָן וּמְפַרְנֵס לַכֹּל כָּאָמוּר פּוֹתֵחַ, אֶת יָדֶךָ; וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי, רָצוֹן, וּמֵכִין מָזוֹן לְכֹל בִּרְיוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַזָּן אֶת הַכֹּל.

---

[18] כ״ה הנוסח בכל כת״י. וכ״ה במשנה כתב ידו שלרבנו בשינויים קלים. ראה פסחים פ״י הל׳ ו, וכר׳ עקיבה.

[19] ומהות הסח הדעת, עדיין אינו ברור דיו. ראה דברי מארי בברכות, שם אות נד וחמץ ומצה שם, אות יח.

[20] ״והנה לא חילק רבנו במה שבוצעין על כיכר ומחצה בין ליל חמישה עשר למחרתו, ולא בין חל בחול וחל בשבת, ולא בין שבת ויו״ט לחול המועד. אלא משמע דכל חג המצות בוצע על כיכר ומחצה, אחד שבת ואחד יום טוב ואחד חול המועד, ויאות, דקרא כתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, ואין בחג מצות שבעה ימים ללא יום טוב, ואין שבעה ימים ללא שבת. ולפיכך מסורת אבותינו בידינו מדורות עולם לבצוע כל חג המצות על כיכר ומחצה, וכפשט לשון חז״ בגמ׳ ברכות טל ב...״ מארי שם, אות יט.

[21] ״ומנהגינו, אוחז המברך ככר ומחצה בידו ומברך המוציא וכולם עונין אמן (ובוצע משניהם כאחד) ומחלק לכל המסובין. לכל אחד יותר מכשני כזיתות [למצה ולכורך], וכל אחד לוקח בידו כזית, מקפלו ומחזיקו בידו, וכולם שותקים. וכאשר רואה המברך שכולם כבר מוכנים, כלומר שכל אחד מחזיק כזיתו בידו, מברך על אכילת מצה, עונין אמן, וכל אחד מטבל בחרוסת ואוכל״. מארי שם.

נוֹדֶה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וּנְבָרֶכְךָ מַלְכֵּנוּ, כִּי הִנְחַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה, בְּרִית וְתוֹרָה; עַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, עַל תּוֹרָתְךָ שֶׁלִּמַּדְתָּנוּ עַל חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ. וְעַל כֻּלָּם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, אָנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אֶת שִׁמְךָ כְּאָמוּר וְאָכַלְתָּ, וְשָׂבָעְתָּ; וּבֵרַכְתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן.

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְעַל הַבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו, וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִיד מְשִׁיחֶךָ תַּחְזִיר לִמְקוֹמָהּ בְּיָמֵינוּ. כשבת (הלכות ברכות ב,ה; מעכב, שם ב,יב[22]): **אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רְצֵה וְהַחֲלִיצֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוַת יוֹם הַמְּנוּחַ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה, וְנִשְׁבּוֹת בּוֹ וְנָנוּחַ בּוֹ כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ, וְאַל תְּהֵא צָרָה וְיָגוֹן בְּיוֹם מְנוּחָתֵנוּ.** אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, יַעֲלֶה וְיָבוֹא יַגִּיעַ יֵרָאֶה יֵרָצֶה יִשָּׁמַע יִפָּקֵד יִזָּכֵר לְפָנֶיךָ זִכְרוֹנֵנוּ, זִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ, זִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ, זִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ, זִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ, לִפְלֵטָה לְטוֹבָה לְחֵן לְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנוּ. זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה, פָּקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה, הוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים, בִּדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים; חוּס וְחָנֵּנוּ, וְרַחֵם עָלֵינוּ, וּמַלְּטֵנוּ בוֹ מִכָּל צָרָה וְיָגוֹן, וְשַׂמְּחֵנוּ בוֹ שִׂמְחָה שְׁלֵמָה.[23] וּבְנֵה אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּקָרוֹב24, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, בּוֹנֵה בְרַחֲמָיו אֶת יְרוּשָׁלָיִם. אָמֵן!

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הָאֵל, אָבִינוּ, מַלְכֵּנוּ, אַדִּירֵנוּ, בּוֹרְאֵנוּ, קְדוֹשֵׁנוּ, קְדוֹשׁ יַעֲקֹב, הַמֶּלֶךְ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב, שֶׁבְּכָל יוֹם הוּא גּוֹמְלֵנוּ חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים, וְכָל טוֹב. הָרַחֲמָן יִשְׁתַּבַּח לְדוֹרֵי דּוֹרִים, הָרַחֲמָן יִתְפָּאַר לְנֵצַח נְצָחִים, הָרַחֲמָן יִפַּרְנְסֵנוּ בְּכָבוֹד, הָרַחֲמָן יִזַּכֵּנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, וּלְבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא,[25]

האורח מוסיף ברכה לבעל הבית (ויש לו רשות להאריך בה; הלכות ברכות ב,ז) **יְהִי רָצוֹן שֶׁלֹּא תֵבוֹשׁ בַּעַל הַבַּיִת בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֹא תִכָּלֵם לְעוֹלָם הַבָּא.**

מִגְּדוֹל[26], יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ; וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ, עַד עוֹלָם. כְּפִירִים, רָשׁוּ וְרָעֵבוּ; וְדוֹרְשֵׁי יְהוָה, לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב. הוֹדוּ לַיהוָה, כִּי טוֹב: כִּי לְעוֹלָם, חַסְדּוֹ.

ומברך (הלכות חמץ ומצה ח,ה):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

ומסב על צד שמאל ושותה את כל הכוס (הלכות חמץ ומצה ז,ז–ח); אם שתה רוב הכוס המחזיק שיעור רביעית, יצא (הלכות חמץ ומצה ז,ט).

בין כוס שלישי זה לרביעי, אסור לשתות (הלכות חמץ ומצה ז,ו). ואחר כך מוזג כוס רביעי, וגומר עליו את ההלל ואומר עליו את ברכת השיר (הלכות חמץ ומצה ח,ו); ויש רשות לגמור את ההלל בכל מקום שירצה, אף על פי שאינו מקום הסעודה (הלכות חמץ ומצה ח,ו):

תהלים קטו:

פרק קטו: לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ (32הַלְלוּיָה) כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד, עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ (33הַלְלוּיָה): לָמָּה יֹאמְרוּ

---

[22] בשבת, שכח ולא הזכיר את קדושת היום, אם נזכר קודם שיתחיל בברכה רביעית, אומר (הלכות ברכות ב,יב): **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן שַׁבָּת מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְאוֹת וְלִבְרִית קֹדֶשׁ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת.** ביום טוב, שכח ולא הזכיר את קדושת היום, אם נזכר קודם שיתחיל בברכה רביעית, אומר: **בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים.** אם נזכר אחר שהתחיל בברכה רביעית, פוסק וחוזר לראש, שהוא ברכת הזן. וראה למארי שם, אות כו.

[23] בנוס' תימן מוסיף: "כי אל מלך רחום וחנון אתה".

[24] בנוס' תימן מחליף "בקרוב" ב"עירך".

[25] "וכ"ה בכל סדורי תימן העתיקים. לא יותר מארבע הרחמן, וכולם חיוביים. ועיין טור או"ח סימן קכב אם יש להוסיף. והמוסיפים מביאים ראיה ממה שתקנו שהאורח מברך לבעל הבית, ע"ש. בכל אופן גם ברכת האורח חיובית היא. ונראה שאין מקום להוסיף קללות לאויבים כגון: "ישמיד אויבינו", "יכלה צרינו" שאינו מענין הברכה כלל. וודאי שאין להוסיף דברים שאין להם מובן. כגון מה שמקצת המוניים אומרים "הרחמן הוא ישמיכנו על הכבוד" שאיני מבין לה ענין". (מארי, סדר התפלה בסוף ספר אהבה, אות מג).

[26] שמואל ב כב,נא. וכן בכל סדורי תימן העתיקים, בין בחול בין בשבת. ולא נזכר כלל שבחול אומרים נוסח תהלים ובשבת נוסח נביאים.

הַגּוֹיִם, אֵיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם (34הַלְּלוּיָה) : וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם,
כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה (35הַלְּלוּיָה) : עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב
(36הַלְּלוּיָה) מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם (37הַלְּלוּיָה) : פֶּה לָהֶם וְלֹא
יְדַבֵּרוּ (38הַלְּלוּיָה) עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ (39הַלְּלוּיָה) :
אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ (40הַלְּלוּיָה) אַף לָהֶם וְלֹא
יְרִיחוּן (41הַלְּלוּיָה) : יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן (42הַלְּלוּיָה)
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ (43הַלְּלוּיָה) לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם
(44הַלְּלוּיָה) : כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם
(45הַלְּלוּיָה) : יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה (46הַלְּלוּיָה) עֶזְרָם וּמָגִנָּם
הוּא (47הַלְּלוּיָה) : בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה (48הַלְּלוּיָה)
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא (49הַלְּלוּיָה) : יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה
(50הַלְּלוּיָה) עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא (51הַלְּלוּיָה) :

יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ (52הַלְּלוּיָה) יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל
(53הַלְּלוּיָה) יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן (54הַלְּלוּיָה): יְבָרֵךְ יִרְאֵי
יְהוָה, הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים (55הַלְּלוּיָה) : יֹסֵף יְהוָה
עֲלֵיכֶם (56הַלְּלוּיָה) עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם (57הַלְּלוּיָה) :
בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה, עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (58הַלְּלוּיָה) :
הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה (59הַלְּלוּיָה) וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי
אָדָם (60הַלְּלוּיָה) : לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ (61הַלְּלוּיָה) וְלֹא
כָל יֹרְדֵי דוּמָה (62הַלְּלוּיָה) : וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ (63הַלְּלוּיָה)
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ (64הַלְּלוּיָה) :

ראש פרק קטו: אָהַבְתִּי, כִּי יִשְׁמַע יְהוָה, אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי
(אָהַבְתִּי, כִּי יִשְׁמַע יְהוָה, אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי) כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי,
וּבְיָמַי אֶקְרָא (65הַלְּלוּיָה) : אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת (66הַלְּלוּיָה)
וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי (67הַלְּלוּיָה) צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא
(68הַלְּלוּיָה) : וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא, אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי (69הַלְּלוּיָה) : חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק, וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם
(70הַלְּלוּיָה) : שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה (71הַלְּלוּיָה) דַּלּוֹתִי וְלִי
יְהוֹשִׁיעַ (72הַלְּלוּיָה): שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי (73הַלְּלוּיָה) כִּי
יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי (74הַלְּלוּיָה) : כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת
(75הַלְּלוּיָה) אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה (76הַלְּלוּיָה) אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי
(77הַלְּלוּיָה) : אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה, בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים
(78הַלְּלוּיָה): הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר (79הַלְּלוּיָה) אֲנִי עָנִיתִי
מְאֹד (80הַלְּלוּיָה) : אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי, כָּל הָאָדָם כֹּזֵב
(81הַלְּלוּיָה) :

מָה אָשִׁיב לַיהוָה, כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי (82הַלְּלוּיָה): כּוֹס
יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא (83הַלְּלוּיָה) וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא
(84הַלְּלוּיָה): נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם (85הַלְּלוּיָה) נֶגְדָּה נָּא לְכָל
עַמּוֹ (86הַלְּלוּיָה) : יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה, הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו
(87הַלְּלוּיָה) : אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ (88הַלְּלוּיָה) אֲנִי
עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי (89הַלְּלוּיָה) : לְךָ
אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה (90הַלְּלוּיָה) וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא
(91הַלְּלוּיָה): נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם (92הַלְּלוּיָה) נֶגְדָּה נָּא
לְכָל עַמּוֹ (93הַלְּלוּיָה) : בְּחַצְרוֹת בֵּית יְהוָה (94הַלְּלוּיָה)
בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִַם הַלְלוּיָה (95הַלְּלוּיָה) :

ראש פרק קיז: הַלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם (הַלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם)
שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים (96הַלְּלוּיָה): כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ
(97הַלְּלוּיָה) וֶאֱמֶת יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ (98הַלְּלוּיָה): הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ (הוֹדוּ לַיהוָה כִּי טוֹב, כִּי
לְעוֹלָם חַסְדּוֹ) : יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ
(99הַלְּלוּיָה): יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ
(100הַלְּלוּיָה): יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְהוָה, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ
(101הַלְּלוּיָה) :

פרק קיח, אינו ראש פרק: מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ (102הַלְּלוּיָה) עָנָנִי
בַּמֶּרְחָב יָהּ (103הַלְּלוּיָה) : יְהוָה לִי לֹא אִירָא, מַה
יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם (104הַלְּלוּיָה) : יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי, וַאֲנִי
אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי (105הַלְּלוּיָה): טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה,
מִבְּטֹחַ בָּאָדָם (106הַלְּלוּיָה) : טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה,
מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים (107הַלְּלוּיָה) : כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי, בְּשֵׁם

יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם ([108]הַלְלוּיָה) : סַבּוּנִי גַּם סְבָבוּנִי, בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם ([109]הַלְלוּיָה) : סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים, בְּשֵׁם יְהֹוָה כִּי אֲמִילַם ([110]הַלְלוּיָה) : דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל, וַיהֹוָה עֲזָרָנִי ([111]הַלְלוּיָה) : עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ ([112]הַלְלוּיָה) וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה ([113]הַלְלוּיָה) : קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים ([114]הַלְלוּיָה) יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה חָיִל ([115]הַלְלוּיָה) : יְמִין יְהֹוָה רוֹמֵמָה ([116]הַלְלוּיָה) יְמִין יְהֹוָה עֹשָׂה חָיִל ([117]הַלְלוּיָה) : לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה, וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ ([118]הַלְלוּיָה): יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ, וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי ([119]הַלְלוּיָה) : פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק ([120]הַלְלוּיָה) אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ ([121]הַלְלוּיָה) : זֶה הַשַּׁעַר לַיהֹוָה ([122]הַלְלוּיָה) צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ ([123]הַלְלוּיָה):

ראש פרק קיט: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה (אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי, וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה) : אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים, הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה (אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים, הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה): מֵאֵת יְהֹוָה הָיְתָה זֹּאת, הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ (מֵאֵת יְהֹוָה הָיְתָה זֹּאת, הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ) : זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהֹוָה, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ (זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְהֹוָה, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ):

אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא (אָנָּא יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה נָּא) : אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָא (אָנָּא יְהֹוָה הַצְלִיחָה נָא) : בָּרוּךְ הַבָּא (בְּשֵׁם יְהֹוָה[27]) בֵּרַכְנוּכֶם, מִבֵּית יְהֹוָה (בֵּרַכְנוּכֶם, מִבֵּית יְהֹוָה) : אֵל יְהֹוָה וַיָּאֶר לָנוּ (אֵל יְהֹוָה וַיָּאֶר לָנוּ) : אִסְרוּ חַג, בַּעֲבֹתִים, עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ (אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים, עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ): אֵלִי אַתָּה, וְאוֹדֶךָּ (אֵלִי אַתָּה, וְאוֹדֶךָּ) אֱלֹהַי, אֲרוֹמְמֶךָּ (אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ) : הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ (הוֹדוּ לַיהֹוָה כִּי טוֹב, כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ) :

ונהגו לומר נשמת כל חי.

נִשמת[28] כל חי תְּבָרֵךְ את שִׁמךָ, יהוה אלהינו; ורוח כל בשר, לךָ תְּפָאֵר ותרומם את זִכְרְךָ מלכנו תמיד. לדור ודור מעולם ועד עולם, אתה הוא האל ומבלעדֶיךָ אין אלהים; ואין לנו מלך גואל ומושיע בכל עת צרה וצוקה, אלא אתה. פודה ומציל מפרנס ומרחם, אלוה על כל הבריות; אדון התולדות המהולל בתֻשבחוֹת, המנהיג עולמו בחסד ובְריוֹתָיו ברחמים רבים. ויהוה אלהים אמת, לא ינום ולא יִישן; המעורר ישנים המקיץ רדומים, וסומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים, ולךָ אנחנו מודים. ואלו פינו מלא שירה כים, ולשוננו רנה כהמון גַּלָּיו, ושפתותינו שְׁבָח כְּמֶרְחֲבֵי הרקיע, ועינינו מאירות כשמש וְכַיָּרֵחַ, וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כנשרי שמים, ורגלינו קלות כָּאַיָּלוֹת, אין אנו מספיקין להודות לךָ יהוה אלהינו, ולברך את שמךָ מלכנו, על אחת מֵאֶלֶף אַלְפֵי אַלָּפִים ורוב רִבֵּי רבבות פעמים הטובות, שעשית עמנו ועם אבותינו. מלפנים, ממצרים גאלתנו יהוה אלהינו, מבית עבדים פדיתנו, ברעב זנתָּנו, ובשבע כלכלתָּנו, ומחרב הצלתנו, ומדבר מִלטתנו, ומֵחֳלָאִים רעים רבים דִּלִיתָנוּ מלכנו; ועד הנה עזרונו רחמיךָ יהוה אלהינו, ולא עזבונו חסדיךָ. על כן אברים שפילגת בנו, ורוח ונשמה שנָפחת באפנו, ולשון אשר שמתָ בתוך פינו, הֵן הֶן יודו לךָ ויברכו את שִׁמְךָ יהוה אלהינו, על רֹב נִסֵּי פְלָאֶיךָ. כי כל פה לךָ יודה וכל לשון לךָ תשבח, וכל עין אליךָ תצפה; וכל ברך לךָ תכרע, וכל קומה לפניךָ תשתחוה, וכל הלבבות ייראוךָ, והקרבים והכליות יזמרו לשמךָ, כדבר שנאמר כל עצמותי תאמרנה, יהוה מי כמוךָ, מציל עני מחזק ממנו, ועני ואביון מגוזלו; ונאמר רננו צדיקים ביהוה; לישרים, נאוה תהילה. בפי ישרים תתרומם, ובדברי צדיקים תִּתְבָּרַךְ, וּבִלְשׁוֹן כל חסידים תתקדש, ובקרב קדושים תתהלל, וּבְמִקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עמךָ כל בית

[27] נאמר ע״י הציבור.

[28] ״ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול״ (חמץ ומצה ח,י) ושם כתב מארי (אות לג): ״ומימי לא חסרתי כוס חמישי, וכך היה נוהג סבי ז״ל. וכך אני נוהג, אחר הלל המצרי אומרים נשמת-ישתבח, ואין חותמין, ומברך בפה״ג ומתכוין רק על כוס זה, ומיסב ושותה, ורשאי אדם בכך לדעת רבנו, וכפי שבארתי בפ״ז תפלה הל׳ טז אות מט עיי״ש (וכן בברכות יא,יח כת״ר ״וירבה בברכות הצריכות וכן דוד אומר בכל יום אברכך״. ועליו כתב מארי באות לה: ״ויכול אדם לכתחלה להתכוין לברך רק על פרי זה ומברך עליו תחלה וסוף, חוזר ומברך על אותו המין ומברך עליו תחלה וסוף, כי אין יסוד למ״ש מקצת הפוסקים שאין להרבות בברכות...ברוך אתה ה׳ למדני חקיך״) ומוזגין כוס חמישי כדין כל כוס של ברכה ואומרין עליו הלל הגדול, ואומרים יהללוך וחותמין, ומברך בפה״ג ומיסב ושותה ומברכים ברכה אחרונה על הגפן ועל פרי הגפן וכו׳. וכן שמענו שכך נהגו זקני הדורות הקודמים לשתות כוס חמישי, והם כנגד חמשה לשונות של גאולה, והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי, והבאתי. ומשום כך נהגה עדתינו לכפול בצבור חמשה פסוקים במגלת אסתר, איש יהודי, ויתלו את המן, ומרדכי יצא, ליהודים היתה, כי מרדכי היהודי. בעוד ששאר עדות כופלים רק ארבעה פסוקים, כנגד ארבע לשונות של גאולה״.
נוסח זה אינו מובא בהרמב״ם. והוא עפ״י נוסח תימן.

ישראל, יתפאר שמך יהוה אלהינו שכן חובת כל היצורים לפניך יהוה אלהינו, להודות להלל, לשבח, לפאר, לרומם, לגדל ולהדר על כל דברי זמירות שירות תֻּשבחות דוד בן ישי עבדך, משיחך. ישתבח שמך לעד מלכנו, המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ: כי לך נאה, יהוה אלהינו שיר ושבח הלל וזמרה, ברכות והודאות נצח וגבורה, גְּדֻלָּה תְּהִלָּה ותפארת, עֹז ומלכות וממשלה מעתה ועד עולם.

ומברך על הכוס האחרון (הלכות חמץ ומצה ח,ה):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

ומסב על צד שמאל ושותה את כל הכוס (הלכות חמץ ומצה ז,ט-י); אם שתה רוב הכוס המחזיק שיעור רביעית, יצא (חומץ ומצה ז,יא).

ומוזג כוס חמישי ואומר עליו "הלל הגדול" (חמץ ומצה ח,ו), שהוא תהילים קלו:

הוֹדוּ לַיהוָה כִּי-טוֹב: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
הוֹדוּ, לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
הוֹדוּ, לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם, בִּתְבוּנָה: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְרֹקַע הָאָרֶץ, עַל-הַמָּיִם: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְעֹשֵׂה, אוֹרִים גְּדֹלִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
אֶת-הַשֶּׁמֶשׁ, לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
אֶת-הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְמַכֵּה מִצְרַיִם, בִּבְכוֹרֵיהֶם: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל, מִתּוֹכָם: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
בְּיָד חֲזָקָה, וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְגֹזֵר יַם-סוּף, לְגֻזָרִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְּיַם-סוּף: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ, בַּמִּדְבָּר: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְמַכֵּה, מְלָכִים גְּדֹלִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וַיַּהֲרֹג, מְלָכִים אַדִּירִים: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
לְסִיחוֹן, מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וּלְעוֹג, מֶלֶךְ הַבָּשָׁן: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
נַחֲלָה, לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ, זָכַר לָנוּ: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
נֹתֵן לֶחֶם, לְכָל-בָּשָׂר: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.
הוֹדוּ, לְאֵל הַשָּׁמָיִם: כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ.

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּל מַעֲשֶׂיךָ, וַחֲסִידֶיךָ וְצַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ, וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּרִנָּה יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ כִּי אַתָּה יְהוָה, לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָעִים לְזַמֵּר, וּמֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם, אַתָּה הָאֵל. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, הַמֶּלֶךְ הַמְּשֻׁבָּח הַמְּפוֹאָר, חַי וְקַיָּם, תָּמִיד יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

ומברך (הלכות חמץ ומצה ח,ה):

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן.

ומברך ברכה אחרונה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרִי הַגָּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֶמְדָּה טוֹבָה וּרְחָבָה שֶׁרָצִיתָ וְהִנְחַלְתָּ אֶת אֲבוֹתֵינוּ. רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשַׂמְּחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ; וְשַׂמְּחֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כשבת: **בְּיוֹם הַמָּנוֹחַ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה**, בְּיוֹם טוֹב מִקְרָא קֹדֶשׁ הַזֶּה, בְּיוֹם חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה, וּנְבָרֶכְךָ עָלֶיהָ בִּקְדֻשָּׁה וּבְטַהֲרָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל פֵּרוֹתֶיהָ.

© ערכו: יוסי פרחי וי.וחאי מקבילי. **ניסן תשס"ג.**
תוזה להליכות עם ישראל, כל האישור להשתמש בתמונה מתוך "אגדתא דפסחא", שיצאה בשנת תשי"ט בשיתוף עם "האגודה להצלת גנזי תימן":